

שנה להגר"ח

גליון תורת רבנו מרן רבי חיים מוולאזין זצ"ל

לרגל שנת הסאתיים להסתלקותו • תקפ"א - תשפ"א

תורת חיים

למה לא נימול אברהם קודם
שנצטווה?

כתב רבינו בהקדמתו לביאור הגר"א
לספר הזוהר:

"זו היתה עבודת הצדיקים הראשונים, אשר עדן לא ראו אור התורה קודם שניתנה, ויתהלכו חנוך ונח את האלקים, וכן התהלכו האבות לפני האלקים, כי עדן לא היו מצווים ועושים, רק על פי השגתם אשר השיגו בשכלם - תיקוני כל מצוה ומצוה בעולמות העליונים וכל הכוחות מן העליון עד התחתון... ולכך קיים אברהם אבינו ע"ה אפילו עירוב תבשילין, אך המילה לא קיים קודם שנצטווה, כי ראה והשיג בשכלו לפי שורש נשמתו, שלא יהא שום תיקון אם ימול את עצמו קודם היותו בן צ"ט".

ועל פי יסוד זה, שלפעמים לא קיימו האבות את התורה - לפי שראו שלא יהיה בכך תיקון העולמות, כתב בספר 'כתב והקבלה' על הפסוק (יב, יג): 'אֲמַרְי נָא אֲחֹתִי אֶתְ לְמַעַן יִיטֵב לִי בְעִבְרָךָ וְחִיְתָה נִפְשִׁי בְגִלְגָלָךְ', "אף שבכל התורה שמר אברהם את התורה כתיקונה, בחר בזה להתנהג כדין בני נח, כי לא היה מצווה במצות התורה, וכמו שנשא יעקב שתי אחיות ועמרם נשא דודתו, לפי שראו בעין חכמתם התועליות הגדולות שיתילדו מזה, כמו שכתב בספר 'נפש החיים' למר"ח וולאזין בשער א' פכ"א, ככה שינה אברהם בזה להתנהג כדין מצות בני נח להצלת נפשו", עי"ש.

מפיו אנו חיים

וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדֹּלְךָ שְׂמֶךְ וְהִיָּה בְרַכָּה
וְאֶבְרַכְךָ מִבְּרַכְיָךְ וּמִקְלָלְךָ אֲאִר וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחֵת הָאָדָמָה (יב, ב-ג).

סיפר רבינו על רבו הגר"א:

"כשישב החסיד הגר"א ז"ל ללמוד בפאסטרוי, בא מומר אחד לפניו וביקש יי"ש לשנות, וציווה את בעל הבית שלא יתן לו עד שיברך, ולא רצה לברך, באמרו: הרי הוא מומר ושותה ככל הנכרים בלא ברכה. אמר החסיד הגר"א ז"ל: שוטה וכסיל, בזה שהנך מומר לא הפטרת את עצמך משום פרטי דקדוק מצוה קטנה, והרי אתה כישראל גמור, ומה שהרשעת וחטאת, תקבל עונשים הראויים לך, והכפירה לא יועיל לך, ואף כשתכפור הכל, תיענש כמה וכמה עד שתצטרף ותשאר ישראל, כי זרע אברהם אינו כלה, וכדכתיב: 'וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְכוּ' וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחֵת הָאָדָמָה'. בשמעו הדברים האלה יוצאים מפורש מפיו הגר"א ז"ל"ה נזדעזע למאוד, וחזר בתשובה ונעשה ישראל כשר ועובד ה' באמונה ובטהרה (כתר ראש - מעשיות אות ה).

מבואר בדברי הגר"א, שבפרשה זו נאמרה הבטחה לאברהם, שכל זרעו עד סוף כל הדורות ישארו בכלל זרע אברהם ולא יוכלו לצאת לעולם מכלל ישראל. וצריך ביאור היכן רמוז בקרא ד'וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְכוּ' וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחֵת הָאָדָמָה' שכל זרעו ישארו בכלל זרע אברהם ולעולם לא תהיה באפשרותם לצאת מכלל ישראל, וישראל אע"פ שחטא - ישראל הוא.

[והיה מקום לומר, דאם היה שייך שישראל יכול לצאת מכלל ישראל ולהפקיע עצמו מכלל זרע אברהם, לא היה שייך הבטחה שאעשה אותך לגוי גדול, דהא שמא יחטאו ח"ו כל זרעו ויצאו מכלל ישראל, וע"כ דזרע אברהם אינו כלה שא"א לצאת מדין ישראל לעולם].

אמנם נראה לבאר בכוונת הגר"א, דהנה בקרא ד'וְנִבְרַכְוּ בְךָ' נתחדש לאברהם ענין הגרים, שכל אומות העולם יכולים להיכנס תחת כנפי השכינה ולהיקרא זרע אברהם, וכדאיתא ביבמות (סג, א): "מאי דכתיב: 'וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחֵת הָאָדָמָה', אמר ליה הקב"ה לאברהם: שתי ברכות טובות יש לי להבריך בך, רות המואביה ונעמה העמונית". ופרש"י: 'שתי ברכות, כמו מבריך את הגפן'.

וזה לשון הרמח"ל בדרך ה' (ח"ב פ"ד): "מרוב טובו וחסדו יתברך, גזר ונתן מקום אפילו לענפי שאר האומות, שבבחרתם ומעשיהם יעקרו עצמם משרשם, ויוכלו בענפיו של אברהם אבינו ע"ה אם ירצו. והוא מה שעשהו ית"ש לאברהם אב לגרים, ואמר לו: 'וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחֵת הָאָדָמָה'".

ומבואר, שכל האומות יכולים להדבק ולהיכלל בענפיו של אברהם ולהתברך בו ובזרעו, וכעין 'הברכה' שמבריכים את הנטיעה הצעירה בזקנה. אבל להיפך, שזרעך יוכל לצאת החוצה ולהתברך ח"ו בשאר אומות, זה לא שייך לעולם, דאני אעשך ליגוי גדול - שהכל כלולים בו וכולם מתברכים בו ומושפעים ממנו, ולכך יכולים כל שבעים אומות להידבק בך ובזרעך ולהיכנס בכלל ישראל ולהיקרא זרע אברהם, אבל אין זרעך יכול להידבק במשפחות האדמה, ד'וְנִבְרַכְוּ בְךָ' - ולא אתה בהם, דמכלל לאו אתה שומע הן [ותו, דאם זרע ישראל יכול להתברך באחרים, אם כן אין זו מעלה ושבח של אברהם, ועל כרחך דרק בך יתברכו, ולא אתה בהם], ולכך ישראל אינו יכול לצאת לעולם מכלל זרע אברהם ושם ישראל, ואף על פי שחטא, ישראל הוא לעולם ועד.

התעוררות האדם פתאום לעלות לארץ ישראל

היא נכוח נסיון 'לך - לך'

'לך לך מארצך... אל הארץ אשר ארצך' (יב, א)

יְמַתְהֵלְךָ בְּתַמּוֹ צְדִיק אֲשֶׁרֵי בְּנֵי אַחֲרָיו (משלי כ, ז), כי כמה מידות שהצדיק טרח ויגע להשיגם, לבניו אחריו המה כטבע מוזטבע, ובקצת יגיעה יגיעו לזה. כמו שנראה בחוש, שרבים מעמי ארץ מהיהודים מוסרים את עצמם על קידוש השם, והוא מוטבע בנו מאבינו אברהם, שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו. וכן כל העשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו היו להיישיר הדרך לפנינו. וכן ההתעוררות לאדם פתאום לילך לארץ הקודש, הוא מנסיון 'לך לך אל הארץ'. וקבלת 'כל מה דעביד רחמנא לטב' – מוטבע בנו מנסיון הרעב של אברהם אבינו, שלא הרהר אחר מידות השי"ת. – ולכך אמר התנא באבות (פ"ה מ"ג): 'עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו', שלכך נתנסה בהם, מחמת שהוא "אבינו", וכדי שיוטבע בזרעו הדרך הישרה (רוח חיים פ"ה מ"ג).

[נראה מכתב מאליהו ח"א עמ' 10 שהאריך לבאר דברי רבינו אלו – "בספרו הרם והנישא רוח חיים", ובסוף כתב: "עד כאן דיברנו בביאור דברי רבינו חיים זצ"ל, למען נבין את האור הגדול שהאיר לנו בדבריו הקצרים – וגדולים מאד מאד, עדי שמים יגיעו!"]

וכפירוש הזה ממש פירש בנו מוהרי"ץ בספרו 'מילי דאבות', וכך לשונו בתוך דבריו: "כשנבחין בדברי ימי ישראל נמצא בנו כל מיני הנסיונות הללו הנבחרים, כי כמה ממנו נהרגו על קדושת השי"ת, וזאת באמת מדרגה גבוהה מאוד, שישליך האדם את נפשו מנגד לשם ה' ית', אבל כבר עמד בנסיון זה אאע"ה שהשליכו אותו בכבשן האש ומסר נפשו על קדושת ה' וכו' ולכן ירשנו את המדה הנפלאה הזאת ממנו. וכן נמצא בקרבנו מי שנוסע לארץ הקודש ומשליך בנו ובני ביתו, וכן הנוסע למקום תורה ומשים עצמו אכזרי על בניו כעורב, והמדה הזאת שאולה לנו

מאאע"ה שעקד את בנו יחידו, ועקר אהבתו מלבו, ויעלהו לעולה, ומזה הבחינה, מה נקל לנו לעשות דבר כזה שכבר היה לעולמים, ושבא לנו בירושה מאבינו ע"ה. ולכך אמר התנא: 'עשרה נסיונות נתנסה אברהם', ואם תאמר, למה ניסו ה' כל כך, לכך אמר: 'אבינו' – כי מצד שהוא אבינו נתנסה כדי לטהר את כל חלקי גופו ולעשות לבניו דרך סלולה, דרך הקודש, שייקל להם ללכת בדרך טובים. [הנה בדבריו מבואר שנסיון עקידת יצחק השרישה בנו את הכוח לעקור אהבת הבנים כדי לעשות רצון הבורא, ומוכח מדבריו שירושת המידות עוברת גם אם האב תיקן המידה לאחר לידת הבנים, שהרי בשעת העקידה כבר נולד יצחק. וי"ל דבשעת העקידה נתברר שכבר כוח זה היה מוטבע באברהם עוד קודם לידת יצחק].

והנה בעיקר דברי רבינו בטעם עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו, כדי ליישר את הדרך לזרעו אחריו, כן כתב הנצי"ב בהעמק דבר (בראשית כב, יז): "וזכה אברהם במעשה העקידה, שישגו בניו ג"כ גדולת הנפש, למסור עצמם ברצון בשביל קדוש שמו יתברך". ובתחילת דבריו שם ביאר, שזהו 'יְהַאֲלֵהִים נְסָה אֶת אַבְרָהָם' – מלשון 'נְתַתָּה לִירֵאָתְךָ נֶס לְהַתְּנוֹסֵס', דהיינו שהגביהו על נס והעלהו לתכלית גדולת הנפש של האומה הישראלית, כדי שיתעלה הוא וזרעו למסור עצמם באהבה על קדושת ה', ופעולה זו של אברהם היה לתועלת לזרעו האומה הישראלית".

וע"י ביצה (לב, ב): כל המרחם על הבריות, בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו. ובמסכת כלה רבתי פ"י: כל מי שיש בו שלש מדות הללו, בידוע שהוא מזרעו של אברהם, רחמן וביישן וגומל חסדים, עיי"ש. – הרי שזרעו של אברהם ירש את מידותיו הטובים, ומי שיש בו שלש מדות אלו, בידוע שהוא מזרעו של אברהם, – "כי כמה מידות שהצדיק טרח ויגע להשיגם, לבניו אחריו המה כטבע מוטבע".

שמועות חיים

'וַתִּקְרָא שֵׁם ה' הַדְּבָר אֲלֵיהָ אֵתָהּ אֵל רָאִי כִּי אֶמְרָה הֲגַם הָלַם רְאִיתִי אַחֲרֵי רְאִי, עַל כֵּן קָרָא לְבָאָר בְּאָר לַחֵי רְאִי הִנֵּה בֵּין קֹדֶשׁ וּבֵין בְּרָד' (טז, יג-יד).

הגאון רבי מרדכי גימפל יפה זצ"ל, אב"ד ראז'ניא, בספרו 'תכלת מרדכי' על ביאור הרמב"ן על התורה, כתב:

בשם הגאון החסיד מוהרר"ח ז"ל מוולאזין שמעתי, על פי מה שאיתא במועד קטן (כה, א): "ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה ליה [- שאין שכינה שורה בחוץ לארץ]. מתיב רב נחמן בר חסדא, 'הִיָּה הִיָּה דְבַר ה' אֵל יִחְזַקְאֵל בֵּין בּוּזֵי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ פְּשָׁדִים עַל יְהָר כְּבָר וַתְּהִי עֲלָיו שֵׁם יְד ה'", טפח ליה אבוא בסנדליה. אמר ליה: לאו אמינא לך לא תיטרוד עלמא, מאי 'הִיָּה' - שהיה כבר. ופירש רש"י בשם יש אומרים: 'שהיה כבר' - בארץ ישראל, ששרתה עליו רוח הקודש.

והנה אונקלוס תרגם: 'בֵּין קֹדֶשׁ וּבֵין בְּרָד' - 'בין רקם ובין חגר', ומבואר בריש מסכת גיטין ד'רקם וחגר' הם חוץ לארץ (עיי"ש ברש"י ותוס'), ואם כן איך ראתה שם הגר התגלות דיבור המלאכים, הא אין שכינה שורה בחוץ לארץ. אלא כיון שכבר היתה תחילה בביתו של אברהם אבינו בארץ ישראל, לכך המשיכה לראותם גם בחו"ל. וזהו שאמרה: 'וַתִּקְרָא שֵׁם ה' הַדְּבָר אֲלֵיהָ אֵתָהּ אֵל רָאִי' - כלומר, שנראה אלי כבר מקודם, ופירשה את הטעם שקראתו כן, 'כִּי אֶמְרָה הֲגַם הָלַם' - כלומר, במקום הזה שהוא חוץ לארץ, 'רְאִיתִי' הוא רק אַחֲרֵי רְאִי' כבר בביתו של אברהם אבינו, ומפרש הכתוב את הטעם שקראה כן, 'עַל כֵּן קָרָא לְבָאָר בְּאָר לַחֵי רְאִי הִנֵּה בֵּין קֹדֶשׁ וּבֵין בְּרָד' - שהוא חוץ לארץ. [א"ה: כפירוש זה מצאנו גם בספר אור יקרות, וכ"כ החיד"א בפני דוד בשם הרב החסיד רבי יהודה ליב בנו של הגאון בעל השערי אפרים, וכ"ה במשך חכמה].